

УДК 378.147:811.111

Наталія Вікторівна Зінуква,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології
та перекладу Університету
імені Альфреда Нобеля,
e-mail: natzinukova@gmail.com

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто проблему обґрунтування системи вправ для навчання усного послідовного перекладу студентів магістратури у зовнішньоекономічній сфері з урахуванням особистісних характеристик усного перекладача. Основну увагу приділено створенню типології ефективних вправ. Очікуваними результатами і кінцевими цілями навчання магістрів-філологів усного перекладу є становлення фахової перекладацької компетентності у зовнішньоекономічній сфері. Розуміємо її як здатність професійного перекладача креативно використовувати когнітивні ресурси своєї мовної свідомості для вирішення професійних завдань інтерпретації смислу в ситуаціях міжкультурної ділової комунікації. У процесі створення системи вправ визначено три етапи навчання, виділено групи і види вправ для навчання усного професійно орієнтованого усного перекладу.

Ключові слова: студенти магістратури, усний послідовний переклад, фахова компетентність усного перекладача, система вправ, етапи навчання, групи вправ.

Постановка проблеми. Сьогодні у процесі навчання усного перекладу викладачі, як правило, обмежуються набором вправ, що передбачають тренування мнемотехніки, переключення з одного мовного коду на інший, тренування переключення на різні типи кодування, темпу усного перекладу, опрацювання активної навички поєднання транскрипції та перекладу, нарощування активного запасу відповідностей, використання комплексних видів трансформацій, ураховуючи синтаксичне розгортання і мовленнєву компресію. Однією з нагальних потреб у навчанні усного послідовного перекладу (УПП) у вищому закладі освіти є структурована лінгводидактична система.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У ході нашого дослідження було виявлено, що традиційно вправи на переклад мають характер рекомендацій і спрямовані на подолання окремих перекладацьких труднощів. Дослідники (К. Г. Бабаскіна, Т. В. Ганічева, В. І. Голишев, О. А. Істомін, О. В. Красильникова, Г. В. Пушкіна, О. В. Сапіга, О. В. Старикова, К. О. Тазіна, К. В. Тихонова, О. В. Федотова, Г. О. Христюлова, Є. О. Червінко та інші) виокремлюють підготовчі, доперекладацькі та перекладацькі вправи.

Підготовка перекладача має забезпечити засвоєння знань, розвиток навичок, формування вмінь та здатностей. Саме правильно і раціонально складені вправи, їх послідовність та взаємозв'язок на всіх етапах сприяють оптимальному процесу навчання. Метою вправ на формування фахової перекладацької компетентності є розвиток навичок та вмінь подолання труднощів на шляху вирішення окремого перекладацького завдання. Крім того, вправи для навчання усного перекладу, запропоновані в навчальній літературі (І. С. Алексєєва, Т. О. Казакова, С. Є. Максимов, О. В. Максименко та ін.), можна охарактеризувати як такі, що спрямовані на розвиток лише трансформаційних навичок усного перекладу і не враховують особистісні характеристики майбутнього перекладача.

Метою статті є обґрунтування системи вправ для навчання усного послідовного професійно орієнтованого перекладу студентів магістратури з урахуванням особистісних характеристик усного перекладача, які розвивають уміння репрезентації перекладу, виступу на публіці й передбачають набуття знань, необхідних для здійснення професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як правило, вправи в усіх видах мовленнєвої діяльності утворюють певну систему, всередині якої взаємопов'язані дії виконуються в порядку нарощення труднощів та з урахуванням послідовності розвитку та формування навичок і вмінь. Підходи до виділення вправ для навчання усного перекладу відзначаються різноманітністю та характеризуються певною суперечливістю. Існує багато класифікацій типів та підтипів вправ [3; 4–7; 9–12; 15].

З метою обґрунтування типології та системи вправ для навчання усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері, що відповідає меті й завданням нашого дослідження, доцільно проаналізувати наявні підходи. Насамперед розглянемо систему вправ В. Н. Комісарова, яка стала основою для подальших методичних розробок і є загальною для будь-якого виду перекладу

(письмового та усного), зважаючи на позицію автора щодо ідентичності перекладацьких умінь для всіх видів перекладу [5; 6]. Використовуючи критерій характеру мовленнєвих дій, автор розрізняє два типи вправ: *доперекладацькі* та *перекладацькі*. Метою вправ першого типу (доперекладацьких) є створення умов для успішного здійснення процесу перекладу, комунікативних установок, а також перевірки наявності необхідних соціокультурних і мовних знань у студентів, демонстрація кращих зразків вирішення типових перекладацьких завдань, виконаних досвідченими перекладачами.

Виділяються такі основні види вправ цього типу: аналіз паралельних текстів; розпізнання застосованих способів перекладу в тексті; критичний аналіз використаних перекладачем прийомів; відповіді на запитання до тексту; обговорення певних понять, що створюють основу тексту; складання синонімічних рядів, оцінювання варіантів перекладу, перефразування висловлювань, виступи на задану тему тощо.

Перекладацькі вправи поділяють на мовні, операційні й комунікативні. Відповідно, мовні спрямовані на розвиток умінь вирішувати перекладацькі проблеми, зважаючи на особливості семантики і вживання мовних одиниць у мовах оригіналу й перекладу. Вони охоплюють лексичні, граматичні, фразеологічні й стилістичні проблеми, що виникають під час перекладу.

Наступний вид вправ – *операційні* – призначені для розвитку умінь застосовувати всі способи перекладу, що студенти вивчали протягом курсу, і поділяються на чотири групи: вправи першої групи спрямовані на ідентифікацію перекладацького прийому, другої – оцінювання доречності його застосування, третьої – використання певного прийому в процесі перекладу, четвертої – здійснення самостійного перекладацького рішення обирати і застосовувати прийоми перекладу.

Комунікативні вправи спрямовані на розвиток умінь виконувати необхідні комунікативні дії в процесі перекладу і поділяються на чотири групи: вправи на виконання дій з одиницями різних рівнів мов оригіналу і перекладу; вправи на доперекладацький аналіз тексту; вправи на маніпуляції з текстами мов оригіналу і перекладу.

З методичного погляду зазначений поділ вправ є відображенням етапів навчання перекладу, зважаючи на той факт, що переклад вважається особливим видом мовленнєвої діяльності, що зауважують деякі дослідники [14; 15]. Більш того, В. Н. Комісаров відносить до перекладацьких вправ такі, що не пов'язані з виконанням перекладацьких дій (друга група комунікативних вправ, спрямована на визначення теми і мети тексту оригіналу, обговорення стилістичних, граматичних і лексичних проблем перекладу; третя група – вправи на формулювання основної думки автора, перефразування тексту тощо) [6]. Також поділ перекладацьких вправ на мовні, операційні й комунікативні базується на різних критеріях. Якщо брати за основу критерій комунікативності, то виникає питання щодо виокремлення операційних вправ у цій групі.

Схожа тенденція простежується і в класифікації вправ Л. К. Латишева [9], який пропонує виокремлення *доперекладацьких* (визначення прийомів перекладу тексту; вибір оптимального варіанта перекладу із запропонованих; розпізнавання буквалізмів у тексті перекладу тощо), *змішаних* (перефразування, пошук значень слів у довідковій літературі; порівняння паралельних текстів для виділення застосованих способів перекладу; переклад за допомогою прийомів, запропонованих викладачем) і *перекладацьких*, які поділяються на підготовчі (аналіз матеріалу для визначення прийомів перекладу) і практичні (виконання перекладацьких дій в усіх фазах: орієнтації, виконання і контролю) груп вправ.

У працях дослідників, які розробляють методику формування перекладацької компетентності або її складових, часто спостерігається змішування таких понять, як типи, види і групи вправ [3; 4]. Підсумовуючи зазначені підходи до створення системи вправ для навчання перекладу, необхідно виокремити певний підготовчий етап, на якому студенти засвоюють дії та операції для подальшого виконання перекладацької діяльності. Другий етап спрямований на засвоєння прийомів шляхом аналізу готових перекладів, шляхом застосування зазначених прийомів на різних рівнях (слова, словосполучення, речення, висловлювання), а третій етап передбачає власне переклад та його редагування.

У результаті появи низки досліджень з питань навчання усного послідовного перекладу з'явилася можливість проаналізувати інші підходи до створення типології вправ. Виокремлюють такі їх типи:

1. За призначенням:

- рецептивні вправи, спрямовані на оволодіння вмінням сприймати мовний матеріал в процесі аудіювання і читання;

- продуктивні вправи, пов'язані з породженням висловлювання (в усній або письмовій формі);

– рецептивно-продуктивні вправи, спрямовані на розвиток уміння аналітично сприймати вихідний текст і створювати висловлювання з урахуванням структури та семантики мовлення;

– мовні вправи передбачають виокремлення певних мовних явищ (особливості семантики та вживання певних видів мовних одиниць) та їх спеціальне тренування;

– операціональні вправи спрямовані на розвиток умінь використовувати вивчені моделі, трансформації і технічні прийоми перекладу;

– комунікативні вправи передбачають удосконалення навичок і мовленнєвих умінь та різні маніпуляції в процесі репродукування аудіовізуального тексту, що вимагає виконання завдань різного рівня під час передавання змісту оригіналу: коротке/повне викладення, переклад-переказ, контроль розуміння тексту тощо;

– тренувальні вправи спрямовані на формування перекладацьких навичок та вмінь і на закріплення набутих знань.

2. За способом виконання:

– аудитивні/візуальні вправи, призначені для сприйняття за допомогою слухового/зорового аналізатора;

– одномовні та двомовні вправи, в процесі виконання яких застосовують або не застосовують рідну мову;

– вправи, що виконуються вихідною мовою та мовою перекладу;

– аудиторні та позааудиторні вправи, що передбачають роботу на практичних заняттях з усного перекладу або самостійну позааудиторну роботу з використанням Інтернет-технологій;

– індивідуальні та групові вправи, що характеризуються високим рівнем самостійності, врахуванням індивідуальних особливостей студентів (когнітивних, психологічних та фізіологічних) та активною діяльністю усіх студентів.

При цьому будь-який вид вправ може виконуватися однією/двома мовами, вихідною мовою або мовою перекладу, призначений для виконання в аудиторії або самостійно з використанням Інтернет-технологій, а також передбачає як індивідуальну, так і групову роботу, залежно від цілей конкретного завдання [13, с. 83–84].

Інша класифікація базується на більш детальних критеріях і виокремлює такі типи вправ для навчання усного перекладу:

1. За метою вправи розрізняються таким чином:

– рецептивні, спрямовані на сприйняття тексту;

– продуктивні, призначені для породження тексту;

– рецептивно-продуктивні, спрямовані на аналітичне сприйняття та синтетичне породження смислу тексту.

2. За призначенням вправи поділяються на:

– мовленнєві/перекладацькі;

– аспектні (лексичні, граматичні, структурно-композиційні);

– комплексні.

3. За способом виконання розрізняють вправи:

– одномовні;

– двомовні.

4. За продуктом виконання:

– вправи, що виконуються вихідною мовою;

– вправи, що виконуються мовою перекладу.

5. За каналом отримання інформації вправи поділяються на:

– візуальні;

– аудитивні.

6. За етапами оволодіння вправи розрізняються таким чином:

– інформаційні (осмислення та засвоєння матеріалу);

– операціональні (спрямовані на розвиток навичок);

– мотиваційні (спрямовані на вдосконалення вмінь).

7. За формою організації вправи бувають:

– жорсткими (із заданою структурою);

– вільними (з вільною структурою) [2, с. 145–146].

Деякі дослідники для навчання усного перекладу зупиняються і виокремлюють лише підготовчі й тренувальні вправи [8, с. 31], поділяючи їх на такі групи залежно від аспектів підготовки: а) вправи на

мнемотехніку; б) вправи з організації усного мовлення; в) вправи на подолання труднощів усного перекладу; г) вправи на застосування комплексних трансформацій під час усного перекладу.

До вправ на мнемотехніку, яка дає змогу розвинути кілька видів пам'яті, тобто навички запам'ятовування інформації і порядку розташування інформативних одиниць, відносять вправи з повнозначними словами, цифрами, власними іменами і назвами, які умовно поділяють на безасоціативні, асоціативні та операційні [8, с. 31].

Як правило, до безасоціативних відносять позаконтекстні вправи з тематичними і числовими рядами, зважаючи на необхідність формування вміння утримувати в пам'яті початковий текст доти, доки він не буде перекладений. Вправи з числами передбачають повторення або запис групи чисел, що не викликають асоціацій, збільшуючи їх кількість. Тренування такої навички числового запам'ятовування починають рідною мовою, згодом переходять на іноземну (82, 56, 986, 3 456, 47 869, 132 657, 7 687 868).

Тематичні ряди містять повнозначні слова, власні імена, назви, слова-реалії, які не пов'язані із загальновідомою інформацією, і передбачають повторення групи слів, не змінюючи їх послідовності (стіл, стілець, крісло, канапа). Фахівці радять розбивати тематичний ряд неочікуваним словом, що дає змогу перекладачеві бути завжди готовим до появи несподіваної нової інформації (ананаси, банани, яблука, студенти), поступово збільшуючи кількість слів кожного наступного заняття.

Подібними є вправи з топонімами, включаючи екзотичну топоніміку (китайську, японську тощо), вправи зі словами-реаліями, грошовими одиницями й вимірами (національні виміри довжини, ваги, площі тощо).

Асоціативні вправи також містять тренування мнемотехніки, базовані на загальних асоціаціях, включаючи матеріал, який відображає відомі події або іншу загальновідому інформацію. Починати роботу з такими вправами дослідники радять з країнознавчо орієнтованих топонімів, що співвідносяться з країнами, мова яких вивчається [1, с. 39].

Операційні вправи передбачають тренування пам'яті й залучення логічних завдань (перетворення екзотичних просторових і часових вимірів на національні чи, навпаки, операції додавання, віднімання, множення, ділення запропонованих чисел). Такі вправи спрямовані на підтримку пам'яті у мобілізованому стані.

Вправи з організації усного мовлення охоплюють інтонаційно правильне оформлення висловлювання, високий темп мовлення, чітку дикцію, відсутність невмотивованих пауз, заповнювачів пауз, повторів слів і словосполучень. Зазвичай навички інтонаційного оформлення мовлення формуються і відпрацьовуються на заняттях з практичного курсу іноземної мови, але, на думку фахівців, для підготовки усних перекладачів необхідно використовувати спеціальні вправи. Щодо тренування темпу мовлення, пропонується виконання таких завдань: виконати переклад якомога швидше; відтворити зміст прослуханого тексту речення за реченням, орієнтуючись на попереднього перекладача; виконати переклад у визначений термін. Мета вправи «тіньовий повтор» – наслідувати темп мовця, не відстаючи і не наздоганяючи його, намагаючись повторювати текст із запізненням у два-три слова. До цього виду вправ належить вправа на тренування ситуаційних висловлювань (урочисті події, приїзд офіційних делегацій промови тощо), де відпрацьовуються стандартні речення, що використовуються як звернення, вітання, побажання, подяка, пошана, визнання заслуг, співчуття тощо. Важливість такої вправи полягає у наданні перекладачу впевненості перед виконанням перекладу і повної зосередженості на виконанні поставленого завдання.

До цього блоку відносять вправи на перефразування, де допускаються лексичні заміни, додавання, розбиття фрази тощо. Важливим вважається розвиток уміння заповнювати пустоти, що виникають унаслідок різних чинників усного перекладу. Студент використовує «нейтральні висловлювання» під час перекладу зв'язних текстів з пропущеними словами або реченнями, що має створювати враження закінченого повідомлення.

Розвитку вміння швидко будувати мовленнєву схему в різних умовах сприяє вправа на перетворення синтаксичної структури речення. Фрагмент тексту рідною, а потім іноземною мовою необхідно переформулювати, починаючи почергово з різних слів. Сюди можна віднести так звані риторичні вправи на варіювання висловлювання і вправи з уникнення дослівних формулювань.

Наступний вид вправ на подолання труднощів усного перекладу передбачає виконання вправ на зворотне коригування, контекстуальну здогадку, використання лексичних і граматичних трансформацій. Формувати лінгвістичні труднощі під час усного перекладу покликані вправи на автоматизацію вживання перекладацьких відповідників, на знаходження периферійних значень, сполучуваність лексичних одиниць. Особливістю використання таких вправ є автоматизм уживання

перекладацьких відповідників, оскільки в усного перекладача немає часу на пригадування еквівалентів.

Дослідники також виділяють важливість автоматизму для уникнення вагань і тривалих пауз під час усного перекладу, які заважають адекватному сприйманню тексту перекладу і порушують комунікацію між співрозмовниками [8, с. 40]. Отже, на заняттях студенти мають використовувати найуживаніші перекладацькі відповідники з високим ступенем автоматизму. Запобігти недолікам процесу некоректного перенесення зазначених перекладацьких відповідників з одного контексту до іншого можна за допомогою так званого заучування перекладацьких еквівалентів у контексті, що, на думку дослідників, сприяє кращому запам'ятовуванню [8, с. 40].

Ще один варіант вправи на засвоєння перекладацьких відповідників – сполучуваність лексичних одиниць. У процесі виконання такої вправи студенти мають пов'язати низку слів з іншими словами у контексті. Ця вправа спрямована на виокремлення глибинних змістових категорій одиниць мови оригіналу з трансформацією в глибинні змістові категорії одиниць мови перекладу. Наприклад, виокремлення лінгвокогнітивної моделі «брудний» дає змогу передбачити і пояснити вживання цієї одиниці у відповідних ситуаціях: «брудні гроші», «брудні руки», «брудний бізнес», «брудна гра» тощо.

Для належного закріплення перекладацьких відповідників пропонуються чотиритактні вправи, суть яких полягає у прослуховуванні і перекладі речення студентом, а після прослуховування правильному варіанті повторення його [9].

Вправи на розвиток контекстуальної здогадки передбачають заповнення відсутніх компонентів структури речення або тексту. Дослідники виокремлюють два типи таких вправ [1, с. 119]. Однією із зазначених вправ є прогнозування, або заповнення купюр (*cloze-exercises*), коли треба заповнити навмисно зроблені пропуски відповідними словами або висловлюваннями. Другий тип передбачає вміння завершити висловлювання. Незважаючи на факт існування кількох варіантів завершення, така вправа спонукає зберігати логіку висловлювання і одночасно активізує фонові знання [1, с. 119].

Вправа на зворотне коригування в усному перекладі спрямована на розвиток уміння вдаватися до узагальненого перекладу висловлювань, зміст яких недостатньо зрозумілий з контексту. Почувши наступне висловлювання і з'ясувавши зміст попереднього, перекладач має здійснити зворотне коригування і компенсувати втрачену інформацію.

Остання вправа зазначеного виду – навчальний двосторонній переклад, під час якого перекладач перекладає послідовно як з іноземної на рідну, так і навпаки, зберігаючи основні параметри цього виду перекладацької діяльності (одноразове сприймання повідомлення, усне одноразове оформлення перекладу, прямий зв'язок з учасниками комунікації, порівняно невеликий обсяг тексту перекладу, обмежений у часі перехід з однієї мови на іншу, послідовний порядок перекладацьких операцій).

Вправи на застосування *комплексних трансформацій* охоплюють вправи на компресію вихідного повідомлення, абзацно-фразовий переклад, мікрореферування, диктант-переклад тощо. В основі механізму компресії, яка становить спосіб зменшення обсягу повідомлення без завдання шкоди комунікативному наміру мовця і здійснюється за допомогою синонімічної заміни частин висловлювання і вилучення відрізків мовлення, які дублюють зміст попередніх відрізків або є надлишковими, лежить смисловий аналіз. Основними методами смислового аналізу є метод вибору слів із найбільшим семантичним навантаженням (тема – рема і зв'язок між ними) і метод трансформації (лексичні, морфологічні, синтаксичні та граматичні заміни). Найпоширенішими вправами на компресію вважаються: переклад одного складного речення за допомогою двох простих, заміна підрядного зв'язку сурядним, переклад необхідного складу структури речення без доповнень і пояснень, заміна синонімами чи описовими зворотами слова і висловлювання, компресія висловлювання рідною мовою і переклад його скороченого варіанта.

Вправи на мікрореферування спрямовані на розвиток уміння розуміти і запам'ятовувати основний зміст усного повідомлення. Під час такої вправи викладач зачитує уривок, що містить одну основну думку, студенти мають відтворити її кількома словами. Найефективнішим матеріалом для мікрореферування вважаються інформаційні повідомлення обсягом 20–40 слів. Але, визнаючи важливість такого уміння, на яке спрямована ця вправа, поділяємо точку зору Л. М. Черноватого, що мікрореферування не є вправою на переклад, а лише на підготовку до нього [15, с. 278].

Суперечливим видається підхід деяких дослідників, які до зазначеного виду вправ додають абзацно-фразовий переклад, визначаючи його як вправу, коли він є різновидом усного перекладу [8, с. 37]. На думку дослідниці, абзацно-фразовий переклад стає в пригоді для розвитку професійного вміння використовувати перекладацькі прийоми, такі як функціональна заміна, описовий переклад, компенсація втрат.

Ще одним видом вправи на застосування трансформацій є диктант-переклад, який дає змогу з'ясувати обізнаність студентів зі способом перекладу лексичних, фразеологічних одиниць, термінів і граматичних структур, і переклад-переказ, що передбачає відпрацювання вмінь, які готують до всіх видів усного перекладу.

Видається нелогічним підхід деяких дослідників, які відносять до зазначеного виду вправ переклад з аркуша, визначаючи його як вправу, коли він є окремим видом усного перекладу, і вправу на тренування перекладацького скоропису [8, с. 38]. Цілком поділяємо точку зору Л. М. Черноватого, що навчання перекладацького скоропису доцільно здійснювати окремим блоком, оскільки це окрема діяльність, яка сама складається з притаманних тільки їх дій та операцій [15, с. 292].

Отже, перелічені вище підходи до розв'язання проблеми вправ для навчання перекладу та усного перекладу є цінними і важливими для подальшого дослідження. Вони створюють необхідне теоретичне підґрунтя для розроблення методичної системи навчання магістрів-філологів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері.

З метою комплексної підготовки і становлення професійного усного перекладача всіх цих вправ недостатньо, зважаючи на той факт, що вищезазначені завдання спрямовані лише на розвиток пам'яті, уваги, здатності швидко переключатися з мови на мову, підтримувати високий темп сприймання і продукування, збільшення активного словникового запасу. На нашу думку, така традиційна система не включає основних елементів, які супроводжують роботу усного перекладача: здатність працювати в умовах стресу і вміння йому протистояти, вміння виступати публічно і репрезентувати текст перекладу.

Аналіз теорії та практики використання вправ для навчання перекладу дозволяє дійти висновку, що раціональний підхід до створення системи навчальних дій має бути диференційованим, іншими словами, таким, що розрізняє етапи становлення навичок і вмінь. Система не може бути побудованою на основі лише одного виду вправ, а має бути спрямована на розвиток цілого *комплексу психолінгвістичних механізмів породження тексту перекладу*.

Створення системи вправ є ключовим питанням для формування фахової компетентності усного перекладача (ФКУП). Важливість такої системи полягає в забезпеченні як організації процесу формування ФКУП, так і організації процесу навчання магістрів-філологів.

З боку *організації формування ФКУП* система вправ забезпечує:

- підбір необхідних вправ, що відповідають характеру певного компонента ФКУП;
- систематичність і регулярність виконання певних типів і видів вправ;
- взаємозв'язок компетентностей, що входять до складу ФКУП.

З боку організації процесу навчання усного перекладу система вправ потребує матеріального втілення, яке вона знаходить у навчально-методичному комплексі або в підсистемах вправ, які готує викладач.

Як відомо, підготовка перекладача має забезпечити засвоєння знань, розвиток навичок, формування вмінь та здатностей. Саме правильно і раціонально складені вправи, їх послідовність та взаємозв'язок на всіх етапах сприяють оптимальному процесу навчання. Мета вправ – розвиток навичок та вмінь подолання труднощів на шляху вирішення окремого перекладацького завдання.

Отже, встановлення типології ефективних вправ є важливою складовою оптимального управління навчальною діяльністю студентів для формування ФКУП, тому питанню відбору та складання вправ, виконання яких обумовлене особливостями та специфікою організації навчання усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері, приділяється особлива увага.

У результаті значного розвитку методичної основи навчання усного перекладу за останні кілька років має змінитися загальний підхід до навчання цього виду професійного мовного посередництва. Згідно з концепцією нашого дослідження на перший план у процесі навчання магістрів-філологів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері (ЗЕС) виходить необхідність удосконалювати особистісні якості студентів, їхні комунікативні й професійні вміння, уміння міжкультурного спілкування, спеціальні вміння усного перекладу, уміння виступати на публіці, знання робочих мов, загальну ерудицію, здатність вирішувати професійні завдання.

Очікуваними результатами і кінцевими цілями навчання магістрів-філологів усного перекладу є становлення ФКУП у сфері зовнішньоекономічної діяльності, яку можна розуміти як здатність професійного перекладача креативно використовувати когнітивні ресурси своєї мовної свідомості для вирішення професійних завдань інтерпретації смислу в ситуаціях міжкультурної ділової комунікації.

Із самого початку до системи навчання належать такі елементи: обговорення, пояснення, оцінювання, коригування. До поняття «оцінка» ми відносимо самооцінку, оцінку студентами групи один одного й оцінювання викладача. У процесі самооцінювання і сторонньої оцінки обов'язково

уточнюються ключові вміння і цілі, висвітлюються сильні й слабкі моменти, використані перекладацькі стратегії. Уважне спостереження за діями інших студентів і за своїми власними діями тренує навички самооцінювання і дозволяє випрацювати здатність відчувати стан інших людей.

Система вправ для навчання будь-якої діяльності має враховувати її структуру і специфіку, у нашому випадку – усного професійного перекладу. *Послідовність дій усного перекладача* у фазі прийняття перекладацького рішення відповідає такій схемі: осмислення вихідного висловлювання – прийняття рішення щодо перекладу – реалізація перекладу. Отже, в процесі створення системи вправ для формування ФКУП необхідно визначити *етапи навчання*. Ураховуючи мету нашого дослідження та описані вище підходи до проблеми систематизації вправ для навчання усного послідовного перекладу (УПП), виділяємо *три етапи*: підготовчий (*аналітичний*) – етап набуття знань та формування спеціальних навичок УПП; етап розвитку навичок та формування спеціальних умінь УПП у ЗЕС (*тренувальний*), етап розвитку та вдосконалення спеціальних та стратегічних умінь УПП у ЗЕС (*автоматичний*). Тобто система вправ складається з *трьох підсистем вправ* на: 1) формування спеціальних навичок УПП; 2) розвиток навичок та формування спеціальних умінь УПП; 3) розвиток та вдосконалення спеціальних та стратегічних умінь УПП у ЗЕС.

Оскільки наша система вправ для навчання УПП призначена для навчання здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «Філологія (Переклад)», беремо до уваги той факт, що студенти вже набули базові перекладацькі знання, в них уже сформовані певні навички і вміння для виконання усного послідовного перекладу, таким чином, нашим завданням є підвищення рівня автоматизму наявних навичок і формування та вдосконалення умінь усного послідовного двостороннього перекладу. Щодо знань у галузі зовнішньоекономічної діяльності, беремо до уваги той факт, що базові знання в цій галузі були отримані студентами під час вивчення предметів «Основи економічної науки», «Основи менеджменту», «Основи маркетингу», а також у процесі занять з ділової англійської мови. Нашою метою щодо вивчення предмета спеціалізації є поглиблення і систематизація спеціальних знань студентів у цій галузі за допомогою підбору навчального матеріалу.

На підставі загальних вимог до створення системи вправ для формування іншомовної комунікативної компетентності, численних класифікацій типів і видів вправ для формування фахової перекладацької компетентності *виокремлюємо* такі **групи вправ** для навчання усного послідовного перекладу в зовнішньоекономічній сфері:

1) формування спеціальних навичок УПП; 2) розвиток спеціальних навичок УПП у ЗЕС та формування та розвиток спеціальних та стратегічних умінь УПП у ЗЕС; 3) удосконалення спеціальних та стратегічних умінь УПП у ЗЕС.

Кожна підсистема вправ складається з груп вправ, таким чином, система містить дев'ять груп вправ для:

- (1.1) формування спеціальних навичок УПП;
- (1.2) формування спеціальних навичок УПП у ЗЕС;
- (2.1) розвиток спеціальних навичок УПП у ЗЕС;
- (2.2) формування спеціальних умінь УПП у ЗЕС;
- (2.3) формування стратегічних умінь УПП у ЗЕС;
- (2.4) розвиток спеціальних умінь УПП у ЗЕС;
- (2.5) розвиток стратегічних умінь УПП у ЗЕС;
- (3.1) удосконалення спеціальних умінь УПП у ЗЕС;
- (3.2) удосконалення стратегічних умінь УПП у ЗЕС.

Для формування ФКУП, крім типів, розрізняємо такі **види вправ**: сприйняття, упізнання, диференціація, ідентифікація лексичних одиниць мовлення з виділенням ключової інформації висловлювання/тексту; імітація речень, вставка лексичних одиниць, заміна граматичної форми, переклад окремих слів, словосполучень, речень, звуження і розширення речень, об'єднання простих речень в одне складне, роз'єднання складного речення на кілька простих, переказ тексту мовою оригіналу або перекладу. До них належать вправи на тренування різних видів пам'яті (мнемотехніка, безасоціативне та асоціативне запам'ятовування), ехоповтор, формування навичок та розвиток умінь УПС; рецепція з письмовою фіксацією змісту фрагмента тексту; рецепція з письмовою фіксацією програми, а також репродуктивне говоріння, яке супроводжується референтним читанням; розшифрування абрєвіатур; переклад топонімів; синонімічний переклад, вправи на тлумачення запропонованих термінів; імітація зразка мовлення мовою оригіналу/перекладу, підстановка, лексичні й граматичні перекладацькі трансформації, розширення, завершення, переклад-переказ тексту; об'єднання одноструктурних і різноструктурних зразків мовлення у надфразову єдність;

односторонній/двосторонній переклад без фіксації (абзацно-фразовий), односторонній/двосторонній послідовний переклад з фіксацією; рецепція (аудіювання/читання) з метою одержання і виділення інформації; переклад-переказ тексту оригіналу.

В основі дій усного перекладача з передавання інформації міжкультурного спілкування задіяно цілий комплекс мовленнєвих і специфічних перекладацьких навичок і вмінь, які забезпечують здатність перекладача до виконання його професійних завдань, що вважаємо за доцільне подати у таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

**Відповідність очікуваних результатів етапам навчання УПП
 у зовнішньоекономічній сфері**

Номер з/п	Етапи навчання усного послідовного перекладу	Здатності
1	Аналітичний: (підготовчий) етап набуття знань та формування спеціальних навичок усного послідовного перекладу	<p>Здатність володіти сталими навичками породження мовлення іноземними мовами з урахуванням їх фонетичної організації, збереження темпу, норми, узусу і стилю мови з метою здійснення усного перекладу</p> <p>Здатність використовувати доперекладацький аналіз усного тексту, що сприяє точному сприйняттю вихідного висловлювання, прогнозуванню ймовірного когнітивного дисонансу і невідповідностей у процесі перекладу і способів їх подолання</p> <p>Здатність аналізувати мовні явища з метою здійснення перекладу</p> <p>Здатність швидко переключатися з однієї робочої мови на іншу</p> <p>Здатність розуміти норми і етику усного перекладу</p> <p>Здатність використовувати сучасні освітні та інформаційні технології з метою підвищення рівня своєї професійної кваліфікації і загальної культури, самостійно здійснювати пошук професійної інформації в друкованих або електронних джерелах для підготовки і виконання перекладацьких завдань</p> <p>Здатність здійснювати пошук інформації у довідковій, спеціальній літературі і комп'ютерних мережах з метою підготовки до виконання професійних перекладацьких завдань</p>
2	Тренувальний: етап розвитку навичок та формування спеціальних та стратегічних умінь усного послідовного перекладу в зовнішньоекономічній сфері	<p>Здатність сприймати на слух усне автентичне мовлення в природному для носіїв мови темпі, незважаючи на особливості вимови і каналу мовлення (від живого голосу до аудіо- або відеозапису) під час виконання усного перекладу</p> <p>Здатність використовувати всі реєстри спілкування: офіційний, неофіційний, нейтральний для виконання професійних завдань</p> <p>Здатність адекватно використовувати правила побудови текстів робочими мовами з метою досягнення їх зв'язності, послідовності, цілісності на основі композиційно-мовленнєвих форм у процесі перекладу</p> <p>Здатність розпізнавати лінгвістичні маркери соціальних відносин і адекватно їх використовувати (формули вітання, прощання, емоційні вигуки тощо), розпізнавати маркери мовленнєвої характеристики людини на всіх мовних рівнях у процесі виконання професійних завдань</p> <p>Здатність використовувати перекладацькі трансформації з метою досягнення необхідного рівня еквівалентності й</p>

Номер з/п	Етапи навчання усного послідовного перекладу	Здатності
		репрезентативності в процесі виконання усного перекладу Здатність одночасно слухати, мислити, записувати і запам'ятовувати в процесі здійснення усного перекладу Здатність виконувати паралельні дії двома мовами в процесі виконання усного перекладу Здатність адекватно використовувати мінімальний набір перекладацьких відповідностей, достатніх для якісного усного перекладу Здатність володіти перекладацьким скорописом під час виконання усного послідовного перекладу Здатність мотивувати або не мотивувати застосування перекладацьких трансформацій і адекватність їх використання
3	Автоматичний: етап удосконалення спеціальних та стратегічних умінь усного послідовного перекладу в зовнішньоекономічній сфері	Здатність виконувати усний послідовний односторонній/ двосторонній і абзацно-фразовий переклад із дотриманням норм лексичної еквівалентності, врахуванням стилістичних і темпоральних характеристик вихідного тексту, дотриманням граматичних, синтаксичних і стилістичних норм тексту перекладу Здатність дотримуватися принципів перекладацької деонтології та етикету перекладача в процесі здійснення професійної діяльності

На основі нашого підходу рекомендується вдосконалювати особистісні якості і найважливіші вміння (індивідуальні й соціальні), до яких належать мотивація, управління стресом, здатність до концентрації і запам'ятовування, толерантність і емпатія.

У результаті виконання вправ виявляються такі специфічні аспекти усного перекладу: сприйняття мовлення як мотивованого висловлювання реальної людини, що підсилює відчуття особистої участі й відповідальності за отримані результати; переклад мовлення іншого студента з/на іноземну мову.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На основі викладеного можна стверджувати, що у процесі навчання магістрів-філологів усного перекладу у ЗЕС згідно з концепцією нашого дослідження на перший план виходить необхідність удосконалювати особистісні якості студентів, їхні комунікативні й професійні вміння, уміння міжкультурного спілкування, спеціальні та стратегічні вміння усного перекладу, уміння виступати на публіці, знання робочих мов, загальну ерудицію, здатність вирішувати професійні завдання. У результаті використання запропонованої системи вправ у процесі перекладу елімінуються типові труднощі й помилки; перекладацький скоропис не відволікає увагу студента; вдається домогтися невимушеної концентрації уваги на поняттях і концептах, а не на окремих словах; студенти краще усвідомлюють власні слабкі й сильні сторони, а це приводить до більш ефективного використання їхніх ресурсів, уникнення помилок і прогалин у знаннях.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика : учеб. пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И. С. Алексеева. – СПб. : Союз, 2004. – 288 с.
2. Аликина Е. В. Введение в теорию и практику устного последовательного перевода : учеб. пособие / Е. В. Аликина. – М. : Восточная книга, 2010. – 192 с.
3. Ганічева Т. В. Методика навчання майбутніх філологів усного англomовного двостороннього перекладу у галузі прав людини: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. В. Ганічева. – Харків, 2008. – 182 с.
4. Истомин А. А. Методика обучения студентов устному и письменному диалогическому взаимодействию средствами синхронной интернет-коммуникации (английский язык, неязыковой вуз) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Александр Андреевич Истомин. – М., 2013. – 23 с.

5. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 384 с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
7. Комиссаров В. Н. Лингвистическое переводоведение в России : учеб. пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 184 с.
8. Лавриненко О. О. Методика викладання перекладу : навч. посіб. / Олександр Олександрович Лавриненко. – К. : Вид-во КиМУ, 2011. – 154 с.
9. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак. / Лев Константинович Латышев. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 320 с.
10. Львовская З. Д. Теоретические проблемы перевода (на материале испанского языка) : монография / З. Д. Львовская. – М. : Высш. шк., 1985. – 232 с.
11. Максимов С. Є. Усний двосторонній переклад (англійська та українська мови). Теорія та практика усного двостороннього перекладу для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання : навч. посіб. / Сергій Євгенович Максимов. – К. : Ленвіт, 2007. – 416 с.
12. Максименко О. В. Усний переклад: теорія, вправи, тексти (французька мова) / Олена Всеволодівна Максименко. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 168 с.
13. Пушкина А. В. Обучение устному последовательному переводу студентов-лингвистов в рамках программы «Второе высшее образование» : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / А. В. Пушкина. – М., 2015. – 23 с.
14. Тарнаева Л. П. Обучение будущих переводчиков трансляции культурно-специфических смыслов институционального дискурса : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Лариса Петровна Тарнаева. – СПб., 2014. – 495 с.
15. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад» / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с. – (Серія «UTTA Series»).

Наталья Викторовна Зинукова,
кандидат педагогических наук, доцент,
заведующая кафедрой английской
филологии и перевода
Университета имени Альфреда Нобеля,
e-mail: natzinukova@gmail.com

СИСТЕМА УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ УСТНОМУ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОМУ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОМУ ПЕРЕВОДУ

В статье рассмотрена проблема обоснования системы упражнений для обучения устному последовательному переводу студентов магистратуры во внешнеэкономической сфере с учетом личностных характеристик переводчика. Основное внимание уделяется установлению типологии эффективных упражнений. Ожидаемыми результатами и конечными целями обучения магистров-филологов устному переводу является становление профессиональной переводческой компетентности во внешнеэкономической сфере, которая понимается как способность профессионального переводчика креативно использовать когнитивные ресурсы своего языкового сознания для решения профессиональных задач интерпретации смысла в ситуациях межкультурной деловой коммуникации. В процессе создания системы упражнений определены три этапа обучения, выделены группы и виды упражнений для обучения устному профессионально ориентированному устному переводу.

Ключевые слова: студенты магистратуры, устный последовательный перевод, профессиональная компетентность переводчика, система упражнений, этапы обучения, группы упражнений

Natalia Zinukova,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Head of English Philology and Translation Chair,
Alfred Nobel University,
e-mail: natzinukova@gmail.com

THE SYSTEM OF EXERCISES FOR TEACHING ORAL CONSECUTIVE PROFESSIONALLY ORIENTED INTERPRETING

Introduction. *The problem of developing the system of exercises for teaching consecutive interpreting of master degree students in the foreign economic sphere is in the focus of linguistic didactics nowadays. Dealing with this problem it is necessary to take into account the personal characteristics of the translator. The main attention is paid to the development of a typology of effective exercises.*

Purpose. *To solve one of the ultimate problems in training future interpreters at universities means to develop the system of exercises for the teaching master degree students consecutive professionally oriented interpreting taking into account the personal characteristics of an interpreter, that develops the ability to present a translation in the public and provides the acquisition of the knowledge necessary for the professional activity.*

Methods. *Reviewing the studies on translation and interpreting competences; rethinking study programs and curricula; comparing the evaluation forms of graduates, industry representatives and trainers; and amending study programs and exercise systems to make them comparable.*

Results. *The expected results and ultimate goals of the master-philologist training in interpreting is forming professional translation competence in the foreign economic sphere, which is understood as the ability of a professional interpreter to use creatively the cognitive resources of his linguistic consciousness to solve professional problems of interpreting meaning in situations of intercultural business communication. The system of exercises for training any activity should take into account its structure and specificity. The sequence of actions of an interpreter in the phase of the adoption of the translation solution corresponds to the following scheme: comprehension of the initial statement – the decision to translate – the implementation of the translation. So, in the process of creating a system of exercises for forming professional interpreting competence, it is necessary to determine the stages of training. Taking into account the purpose of our research and the described approaches to the problem of systematization of exercises for teaching consecutive interpreting, we distinguish three stages: preparatory (analytical) – stage of knowledge acquisition and forming special skills of consecutive interpreting; the stage of skills development and forming special and strategic skills of consecutive interpreting in the foreign economic sphere (training), the stage of improvement of the special and strategic skills of the consecutive interpreting in the foreign economic sphere (automatic). That is, the system of exercises consists of three subsystems on: 1) forming special skills of consecutive interpreting; 2) development of skills and forming special and strategic skills of consecutive interpreting; 3) improvement of special and strategic skills of the consecutive interpreting in the foreign economic sphere.*

Originality. *For the first time it was theoretically grounded the system of exercises for the teaching interpreting aimed at the development of a complex of psycholinguistic mechanisms for the production of the text translation and corresponds to the ultimate goals of training masters-philologists who will work in the field of foreign economic activity.*

Conclusions. *As a result of using the proposed system of exercises, the typical difficulties and errors are eliminated; the translation cursive does not distract the student's attention; he manages to achieve the concentration of attention on concepts, and not on individual words; students could better aware of their own strengths and weaknesses, which leads to more efficient use of their resources, avoidance of mistakes and gaps in knowledge.*

Key words: *master students, consecutive interpreting, professional competence of an interpreter, system of exercises, stages of training, groups of exercises*

References

1. Alekseeva I.S. Professional'nyj trening perevodchika: ucheb. posobie po ustnomu i pis'mennomu perevodu dlja perevodchikov i prepodavatelej / I.S. Alekseeva. – SPb.: Sojuz, 2004. – 288 s.
2. Alikina E.V. Vvedenie v teoriju i praktiku ustnogo posledovatel'nogo perevoda: ucheb. posobie / E.V. Alikina. – M.: Vostochnaja kniga, 2010. – 192 s.
3. Ganicheva T.V. Metody ka navchannya majbutnix filologiv usnogo anglovovnoho dvostoronn'ogo perekladu u galuzi prav lyudy ny': dy's. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / T.V. Ganicheva. – Xarkiv, 2008. – 182 s.
4. Istomin A.A. Metodika obuchenija studentov ustnomu i pis'mennomu dialogicheskomu vzaimodejstviju sredstvami sinhronnoj internet-kommunikacii (anglijskij jazyk, nejazykovej vuz): avto-ref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Aleksandr Andreevich Istomin. – M., 2013. – 23 s.
5. Komissarov V.N. Teorija perevoda / V.N. Komissarov. – M.: JeTS, 2001. – 384 s.
6. Komissarov V.N. Sovremennoe perevodovedenie / V.N. Komissarov. – M.: JeTS, 2002. – 424 s.
7. Komissarov V.N. Lingvisticheskoe perevodovedenie v Rossii: ucheb. posobie / V.N. Komissarov. –

М.: JeTS, 2002. – 184 s.

8. Lavry`enko O.O. Metody`ka vy`kladannya perekladu: navch. posib. / Oleksandr Oleksandrovy`ch Lavry`enko. – К.: Vy`d-vo Ky`MU, 2011. – 154 s.

9. Latshev L.K. Tehnologija perevoda: ucheb. posobie dlja stud. lingv. vuzov i fak. / Lev Konstantinovich Latshev. – 3-e izd., ster. – М.: Akademija, 2007. – 320 s.

10. L'vovskaja Z.D. Teoreticheskie problemy perevoda (na materiale ispanskogo jazyka): monografija / Z.D. L'vovskaja. – М.: Vyssh. shk., 1985. – 232 s.

11. Maksimov S.Ye. Usny`j dvostoronnij pereklad (anglijs`ka ta ukrajins`ka movy`). Teoriya ta prakty`ka usnogo dvostoronn`ogo perekladu dlja studentiv fakul`tetu perekladachiv ta fakul`tetu zaochnogo ta vechirn`ogo navchannya: navch. posib. / Sergij Yevgenovy`ch Maksimov. – К.: Lenvit, 2007. – 416 s.

12. Maksy`menko O.V. Usny`j pereklad: teoriya, vpravy`, teksty` (francuz`ka mova) / Olena Vsevolodivna Maksy`menko. – Vinny`cya: Nova kny`ga, 2008. – 168 s.

13. Pushkina A.V. Obuchenie ustnomu posledovatel'nomu perevodu studentov-lingvistov v ramkah programmy «Vtoroe vysshee obrazovanie»: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / A.V. Pushkina. – М., 2015. – 23 s.

14. Tarnaeva L.P. Obuchenie budushhij perevodchikov transljicii kul'turno-specificheskij smyslov institucional'nogo diskursa: dis. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02 / Larisa Petrovna Tarnaeva. – SPb., 2014. – 495 s.

15. Chernovaty`j L.M. Metody`ka vy`kladannya perekladu yak special`nosti: pidruchny`k dlja studentiv vy`shhy`x zakladiv osvity` za special`nistyu «Pereklad» / L.M. Chernovaty`j. – Vinny`cya: Nova Kny`ga, 2013. – 376 s. – (Seriya «UTTA Series»).

Отримано редакцією 23.02.2018 р.